

ZILZÂL

Zilzâl sûresi, Zelzele sûresi, « إِذَا زُلْزِلَتْ » sûresi denilen bu sûre İbni Abbas ve Mücahid ve Ata

kavillerinde medenîdir. İtkanda buna İbni ebî Hâtimin ebu Saiydi Hudrî radiyallahü anhten tahrir eylediği

şu hadîs ile de istidlâl eylemiştir: Ebu Saiydi Hudrî radiyallahü anh demiştir ki «

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ

görecek miyim? Evet buyurdu, o, büyüğe büyük; dedim, evet buyurdu; küçüğe küçük? Dedim, evet

buyurdu, « وَاشْكَلْ أُمِّي » «vay anamın ağladığına! Dedim, sevin, ya Eba Saiyd! Buyurdu: Çünkü

hasene on misliyledir ilh... Müşarün ileyh Ebu Saiyd ancak Medînede bulunmuş Ve Ühüdden sonra balığ

olmuş olduğu için bu rivayet bu âyetin ve dolayısıyla bu Sûrenin Medînede nüzulü rivayetlerini te'yid

eylemiş olur.

Âyetleri - Kûfide ve medenî evvelde sekiz, bakisinde dokuzdur. Fark « أَشْتَاتًا » dir.

Fasılası - هـ ما harfleridir.

Tirmizî ve Beyhekî ve gayrilerinin İbni Abbastan merfuan rivayet eyledikleri sahih bir hadîste «

اِذَا زُلْزِلَتْ» Kur'anın nısfına muadildir» diye, diğeri bir hadîste de rub'u diye varid olmuştur.

Evvelkinin vechi şöyle beyan olunmuştur: Kur'anın ahkâmı Dünya ahkâmı ve Âhret ahkâmı olmak üzere iki

kısımdır. Bu Sûre de icmalen Âhret ahkâmını müştemeldir, ihracı eskal ve

Sh:»6007

hadîsi ahbar ile kariadan ziyadedir. Diğeri vechi de: Bu Sûrenin takrir eylediği ba'se iman bir hadîsi

şerifte rivayet olunan imanın dörtte biridir. Tirmizî'nin rivayet ettiği vechile hadîsi şerif şöyledir: «

لَا يُؤْمِنُ عَبْدٌ حَتَّى يُؤْمِنَ بِأَرْبَعٍ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ
أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ بَعَثَنِي بِالْحَقِّ وَ يُؤْمِنُ بِالْمَوْتِ وَ يُؤْمِنُ
بِالْبَعْثِ بَعْدَ الْمَوْتِ وَ يُؤْمِنُ بِالْقَدَرِ» Bir kul şu dörde iman etmedikçe mü'min

olmaz. Allahdan başka Tanrı olmadığına ve benim Allahın hakk ile gönderdiği Resûlü olduğuma şehadet

eyler ve mevte iman eyler ve mevtten sonra ba'se iman eyler ve kadere iman eyler.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
﴿١﴾ اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ زِلْزَالَهَا ﴿٢﴾ وَاَخْرَجَتِ الْاَرْضُ
اَثْقَالَهَا ﴿٣﴾ وَقَالَ الْاِنْسَانُ مَا لَهَا ﴿٤﴾ يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ
اَخْبَارَهَا ﴿٥﴾ بِاَنَّ رَبَّكَ اَوْحٰى لَهَا ﴿٦﴾ يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ
النَّاسُ اَشْتَاتًا لِّيُرَوْا اَعْمَالَهُمْ ﴿٧﴾ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ
خَيْرًا يَرَهُ ﴿٨﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ﴿٩﴾

Meali Şerifi

Arz o sarsıntısıyla sarsıldığı 1 Ve Arz ağırlıklarını çıkardığı 2 Ve insan "noluyor buna?" Dediği vakit 3 O

gün bütün haberlerini anlatır 4 Çünkü rabbın ona vahy eylemiştir 5 O gün nâs, müteferrik surette

fırlıyacaktadırlar, amelleri kendilerine gösterilmek için 6 Ki her kim zerre miktarı bir

hayır

Sh:»6008

işlerse onu görecek 7 Her kimde zerre mikdarı bir şerr işlerse onu görecek 8

1. ﴿زَلْزَالَهَا﴾ Arzın o zilzâli -zelzelesi, Yerin hareketi arz dediğimiz zangır zangır sarsıntısıdır.

Zell, hareket ma'nâsı ifade ettiği için zelzele ve zilzâl onun muzaafı olarak tekrürü ifade eder. Bilhassa

izafetle ifade edilmesi Arzın mümkün olabilen bütün şiddet ve dehşetiyle sarsıntısına işaretler ki murad Sürei

Hacte geçtiği üzere « إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ » buyurulan, Vakıada ve daha bir

çok Sürelerde «

إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًا وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا فَكَانَتْ هَبَاءً مُنْبَثًّا

» gibi âyetlerde beyan ve ihbar edilmiş olan Kıyamet zelzelesidir. 2.

﴿وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا﴾ - Arzın eskalini, ya'ni ağırlıklarını çıkarmasında iki

rivayet vardır. Birisi; ölüleri kabirlerinden fırlatıp çıkarmasıdır ki « وَأِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ »

âyetinin mazmunudur. Bu ise ba's demek olacağından nefhai sâniyeye işaret olur. Birisi de içindeki

definelerin, hazinelerin, ma'denlerin meydana çıkarılmasıdır ki bunun da nefhai ulâda, ya'ni ilk zelzelede

olması zâhirdir. Ba'zı haberlerde eşratı saatten olan Deccalın günlerinde Arzın kezleri meydana çıkacak

diye vârid olmuştur. Bunu da ba'zıları ona haml eylemiş ise de o, zelzeleden evvel olan ihracat olduğu,

halbuki burada murad zelzele ile hudûse gelecek ihracat olmak zâhir bulunduğu cihetle demişlerdir ki bu,

Deccalın zamanında çıkarılanlardan başka olarak kalmış olan bütün künuz ve defâinin zelzele ile fırlatılıp

çıkarılmasıdır. Ancak nefhai ulâda mı nefhai sâniyede mi? Bunda da her iki ihtimali söyleyenler olmuştur.

Bazıları demişlerdir ki: bu zelzeleden murad birinci zelzeledir. Arz o vakit künuzünü çıkaracak, yeryüzü

altın dolacak da ona iltifat eden olmayacak, altın o zaman sanki insana şöyle

bağırarak:

Sh:»6009

Sen benim için dînini ve Dünyanı tahrib etmiyordun? sonra onun çıkarılmasının neticesi bir de «

يَوْمَ يُحْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فِتْكُورِي بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجَنُوبُهُمْ
وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ» hukmünün zâhir olması olur ki bu da ikinci

nefhadan sonra olur. Nakkaş, Zeccac, Münzir ibni Saiyd gibi bir hayli müfessirîn de her iki rivayeti cem' ile

eskal hem mevta hem künuz ikisine de şamil olduğunu söylemişlerdir. Zâhir olan da bu olmalıdır, İbni

Abbastan da iki rivayet olduğu söylenmiştir. İkisinde de bunu, zikrolunduğu üzere nefhai sâniyeye yâhud

her iki nefha müddetini bir vakıt itibar ederek ikisine de hamledenler olmuş ise de nefhai sâniye «

يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا» ile beyan olunacağına nazaran bu ihracı nefahi ulâ hâli

olarak anlamak « اِذَا » nın da tekrar edilmemiş olması itibariyle daha zâhirdir. Yıkım nefhası olan nefhai

ülâda ölülerin çıkarılması ise hayy olarak değil, ölü olarak fırlatılıp fırlatılıp atılmaları demek olur ki o vakit «

« يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَهِيلًا

« وَحُمِلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَاحِدَةً » olduğu

ve «

« إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًا وَبَسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا فَكَانَتْ هَبَاءً مُنْبَثًا

« يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ » olmaktadır. Henüz «

« تَتَّبِعُهَا الرَّادِفَةُ » olmamış «

« فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ فَإِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ » kumandası daha verilmemiştir.

Bu bittemsil henüz bir volkanın patladığı, bir harbin evzarını ortaya atmaya başladığı mobilzasyon

esnasındaki iztirabat gibi mukaddime kabilinden olarak «

« وَأِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ

« وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ » hengâmıdır ki o harbin neticesine irip de evzarını indireceği «

hukmünün zuhur edeceği asıl haklanma ve hisab devrini açacak olan nefhai sâniye ondan sonra

olacaktır.

ESKAL, tahrik ile cebel vezninde «sekal» in cem'idir ki Râzînin ifadesince sekal metaı beyt, ya'ni ev eşyasıdır. Kamusta sekal, müsafirin, ya'ni yolcunun ağırlık ta'bir olunan meta' ve haşemine ve sahibinin

çokluk kullanmayıp hıfz-u sıyanet eylediği nefis ve kıymetli şey'e denir. Netekim «

انِي تَارِكٌ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ كِتَابُ اللَّهِ وَ عِترَتِي » hadîsi şerifinde

sekaleyn

Sh:»6010

bu ma'nadadır. İns-ü Cinne sekaleyn denilmesi Arzın içinde ve üzerinde bulunmaları itibariyle onun sekali,

ağırlığı gibi olmalarından, yâhud amellerinin günahlarının ağırlığındandır denilmiştir. Ve demişlerdir ki

meyyit, Arzın içinde iken onun ağırlığı, Arzın üstünde iken ona ağırlıktır. Künûz da Arzın nefâisi olmak

ma'nasına eskalidir. اهـ . Eskal yolcunun ağırlıkları, meta' ve haşemi ma'nasına olduğuna göre «

وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا » buyurulmakla o zelzele halinde Arz seferberlik yapan bir

yolcuya ve içindeki emvat ve künûzu o yolcunun ağırlığını teşkil eden meta' ve haşemine teşbih edilmek

suretiyle bir istiarei mekniyye yapılmış demek olur.

ESKAL, kesr-ü sükûn ile «sıkal» in cem'i olabileceği de söylenmiştir ki hımlı batın, ya'ni karın yükü

ma'nasınadır. Bunun da künûz ve emvata ıtlâkı teşbih ve isti'are suretiyledir. Bu ma'nâ «

وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ» âyetine daha muvafıktır Râzî Eskalin esrar ma'nasına olmasını

da ikinci bir kavî olarak nakl eylemiştir. Ya'ni o gün Arz bütün esrarı keşf edecek, açıklayacak «

يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا» buyurulduğu üzere lehte veya aleyhte şehadet edecek demektir.

Âlûsî buna me'sûre muhalif ve baiddir, demiş ise de muhtemeldir. Maamafih en kuvvetli vecih, Arzın

seferberliğini ifade eden birinci vecihtir. Ya'ni tahrik ile Sekalin cem'i olmasıdır. Arzın zikri geçmiş iken

zamir mevkî'inde tekrar izharı ziyade takrir içindir. Arzın gayrı Arza tebdiline iyma için de denilmiştir. Zâhiri

hal bu ihracın zelzele sebebiyle olmasıdır. Lâkin Terettüb kasd edilmiyerek her iki hâdise re'sen birlikte

olarak mülâhaza ettirmek için fa' ile atf edilmeyip bir « إِذَا » tahtinde vâv ile « وَأَخْرَجَتْ »

buyurulmuştur.

Hulâsa: o zilzâl ve ihrac olduğu 3. ﴿ وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا ﴾ ve insan buna ne oluyor;

dediği vakit -böyle denilmesi hevlin azametini tasvir içindir. Ya'ni o zelzele o ihracı

her gören insan dehşetinin azametinden şaşırarak bu Arza ne oluyor? Nedir bu hal diye beht ü telâşa

düştüğü o belâlı vakit. Ba'zıları demişlerdir ki: onu gören kâfirler öyle söyleyecek «

«مَنْ بَعَثْنَا مِنْ مَرْقَدْنَا هَذَا» diyecekler, mü'minler ise «

«هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ» diyecekler. Fakat bu fark nefhâi

sâniye ile ba'sededir. İlk zelzele de ise mü'min ve kâfir her insana umumu zâhirdir. «

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا

«إِذَا» - «يَوْمَئِذٍ» 4. «مَنْ شَاءَ اللَّهُ

«تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا» bütün haberlerini tahdis eyler,- havadislerini halen veya kalen haber

vererek anlatır. 5. «بَانَ رَبِّكَ أَوْحَى لَهَا» Çünkü rabbın ona, ya'ni Arza vahy eylemiştir.

-Tahdîs etmesini sür'atle emr-ü telkîn etmiştir de o sebeble Arz o haberleri söyler, anlatır. Keşşaf'ta derki:

Arzın tahdîs ve iyhâsı mecazdır. Ya'ni Allah tealâ Arzda öyle ahval ihdas buyururki onlar lisan ile tahdîs

makamına kaim olur. Hattâ ne oluyor buna diyenler o ahvale bakarlarda onun ne için zelzeleye

tutulduğunu ve ne için o ölüleri dışarı attığını bilir. Ve bu vak'alar Peygamberlerin inzar ve tahzir edip

durdukları vakı'a olduğunu anlarlar. Bu ma'haca vahiy «kûn feyekûn» emri gibi tekvîni olmuş olur.

Maamafih bir de denilmiştir ki Allah tealâ Arzı o zaman hakikaten intak edecektir de o üzerinde işlenmiş

olan hayr-ü şerri haber verecektir. Resulullahdan da rivayet olunmuştur ki herkese karşı üzerinde ne amel

yapdığına şehadet edecektir **أَه**. Arza vahiy onun kabili hayat olan eczasına vahy olarak mülâhaza

edilirse bu tahdîs ve vahyin hakikaten nutuk veya kitabet halinde ihbar ve i'lâm ma'nasına olarak

anlaşılmasında müşkilât çekilmez. Hasılı onun ne olduğu o vakit hakikat göz önüne döküldüğü zaman

anlaşılacaktır. «iza» nın cevabı « **تَحَدَّثُ** » dür.

Sh:»6012

6. ﴿يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا﴾ o gün insanlar fırka fırka, muhtelif halde sudur

edeceklerdir. -SUDUR, vürudün zıddıdır. VÜRUD, suya gitmek olduğu gibi sudurda sudan dönmektir.

Ta'biri âharle vârid gelen, sâdir giden demektir. Ya'ni varmış oldukları yerden dönüp çıkacaklar,

kabirlerinden mevkife, mahşere doğru muhtelif surette fırlıyacaklar, kimisi yüz aklıyla kimisi yüz karasıyla,

kimisi selâmet, kimisi korkular, dehşetler içinde, kimisi binidli, kimisi yayan, kimisi serbes, kimisi zencirlerle

mukayyed, hasılı kimisi bahtiyar, kimisi bedbaht, yâhud İbni Abbastan merviy olduğu üzere «

﴿يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ﴾ mucebince her dîn ve millet sahibi ayrı olarak kendi

önderleri arkasında, yâhud «

﴿وَلَقَدْ جَعَلْنَا فُرَادَى كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ﴾ buyurulduğu üzere her

ferd ilk yaradılışı gibi tek başına olarak, yâhud ba'zılarının kavlince aktara göre dağılmış olarak sâdır

olacaklar. Yâhud mahşere vürud ettikten sonra kimisi kitabını sağından almış ashabı yemînden olarak

Cennete gitmek üzere kimisi de kitabını solundan veya arkasından almış ashabı şimalden olarak

Cehenneme gitmek üzere mahşerden ayrılacaklar ﴿لِيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ﴾ amelleri kendilerine

gösterilmek için -ki hayır veya şer her ne işlemişlerse ona göre cezasını almak üzere amellerini hakkıyla

görsünler, defterleriyle mizanlarıyla hisablarına vâkif olsunlar. Bu ma'na sudurün mahşere doğru olmasına

nazarandır. Mahşerden sudure nazaran ise hayır veya şer her ne ise amellerin cezasını görsünler, ya'ni

ehli Cennet Cennete, ehli Cehennem Cehenneme girsinler demek olur. 7. 8.

﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ . وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا

﴿يَرَهُ﴾ Zira her kim bir zerre mikdarı hayır işlerse onu görecektir, her kim de bir zerre mikdarı şer işlerse

onu görecektir.- « فَا » iraeinin neticesini tafsil içindir. « ذَرَّةٌ » görülür görülmez derecede gayet küçük

karıncadır. Güneşin şuaında sezilebilen

Sh:»6013

hebâya da denilir. İbni Abbastan merviydir ki elini toprağa sokmuş kaldırmış sonra üflemiş de işte

bunlardan her biri bir miskal zerre demiştir. İkisi de kıllette meseldir. Gerçi bizim bir zerre dediğimizin içinde bile bir âlem vardır. Fakat mes'uliyetin asgarî derecesi beşerî hissin tealluk edebileceğini en küçük makyas ile ifade edilmiştir. Asıl Murad ise en cüz'î bir hayır veya şerrin bile ındi ilâhîde zayi' edilmeyeceğini beyandır.